

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ

УДК 321.6(439)''192/193''

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.47>

Палінчак М. М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Каніман Л. І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Скиба І. І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ М. ГОРТІ

Прискіпливий аналіз особливостей міжвоєнної епохи дає підстави стверджувати, що регентство М. Горті припало на часи, коли Угорщина мала потребу в сильній особистості на чолі держави. За умовами Тріанонської мирної угоди вона позбулася майже двох третин своєї колишньої території, яка скоротилася з 283 тис. км² до 93 тис. км², і близько половини населення, кількість якого зменшилася з 18,2 млн. до 7,6 млн. осіб. Недотримання етнічного принципу при визначенні нових кордонів у значній частини угорського населення викликало відчуття несправедливості та національної ущемленості, що в подальшому справило значний вплив на державну політику Угорщини. Ці ж самі чинники суттєво вплинули й на світогляд самого М. Горті, який після падіння так званої «Угорської радянської республіки» 6 серпня 1919 р. набув яскраво вираженого антикомуністичного характеру. Антикомунізм став одним із ідеологічних базисів державної системи, яку було створено в Угорщині після Першої світової війни. Він доповнював офіційну християнсько-національну ідеологію, орієнтовану на створення в суспільстві потужного середнього класу – як основної соціальної бази відродження всього угорського суспільства.

Проаналізовано, що міжвоєнне двадцятиліття є важливим, насиченим подіями значного політичного значення періодом новітньої угорської історії.

Описано, що у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни Угорщина була унікальним державним утворенням: королівством без короля. Фактично країною керував регент – контр-адмірал М. Горті.

Проаналізовано, що М. Горті дотримувався консервативних засад у державотворенні.

Характеристика політичного режиму М. Горті була б неповною, якби ми оминули своєю увагою основні напрями зовнішньої політики Угорщини у 1920–1930-ті рр. З огляду на це досліджено, що Гортистська дипломатія в ці два десятиріччя загалом була доволі активною, причому цю сферу державної діяльності регент М. Горті тримав під пильним особистим контролем.

Ключові слова: Угорщина, держава, релігійні організації, церква, взаємовідносини, політичний режим, політика, міжвоєнний період, дипломатичні відносини.

Постановка проблеми. Міжвоєнне двадцятиліття (1918–1939 рр.) є важливим, насиченим подіями значного політичного значення періодом новітньої угорської історії. У міжвоєнний період та в роки Другої світової війни Угорщина була унікальним державним утворенням: королівством без короля. Фактично країною керував регент – контр-адмірал М. Горті (дата народження – 18 червня 1868 р., село Кендереш, комітат Солнок; дата смерті – 9 лютого 1957 р., місто Ешторіль, Португалія), останній головнокомандуючий флотом Австро-Угорської

імперії. Він був проголошений регентом Національними зборами Угорщини 1 березня 1920 р. й залишався на цій посаді до 16 жовтня 1944 р., коли під дулами німецьких автоматників був змушений її зректися й письмово передати всю владу в країні новому прем'єр-міністрові, лідеру нілашистів Ф. Салаші, якого називали «вождем нації» й котрий повністю влаштував Берлін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених досліджувало дану тематику.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Характеристика політичного режиму М. Горті є актуальною темою дослідження. М. Горті зайняв пост правителя в надзвичайно складних міжнародних умовах.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проаналізувати особливості політики М. Горті.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. Горті зайняв пост правителя в надзвичайно складних міжнародних умовах, коли нова країна – у статусі держави, що прогала у війні, – постала перед перспективою мирних переговорів і погодження на них важких для неї умов миру. Внутрішньополітична ситуація всередині Угорщини також була надзвичайно складна, оскільки характеризувалася політичною нестабільністю й хаосом, розрухою, руйнацією економічних зв'язків, що склалися століттями. Отже, погоджуючись очолити країну за таких умов, М. Горті взяв на себе величезну відповідальність.

Ставши главою держави, він зберіг за собою посаду головнокомандуючого армією, проте його основними функціями на початковому етапі правління стали представництво країни перед зовнішнім світом, призначення і прийом послів. Від його згоди залежало утворення законодавчих рішень у питаннях війни і миру. Пізніше, з 1937 р., він набув право на оголошення війни та укладення миру без згоди уряду і парламенту. Свої функції регент реалізовував через уряди, які сам і призначав. Йому було надане повноваження усувати та призначати прем'єр-міністрів. Регент користувався законодавчою ініціативою, правом скликання і розпуску парламенту. Недоторканість особи регента та захист його гідності були гарантовані законом, хоча в разі порушення певних законодавчих актів він міг бути притягнений до відповідальності. Права ухвалення рішень на законодавчому рівні і прийняття законів регент не мав, проте мав право двічі повертати закони в парламент на додатковий розгляд.

Аналіз фахової літератури, мемуарів регента та його політичної поведінки засвідчує, що М. Горті дотримувався консервативних засад у державотворенні. Зокрема, угорський історик М. Ормош так пише щодо цього: «М. Горті... був старомодним майже до анахронізму. Його контрреволюційний вождізм не мав нічого спільного з формами нацизму чи фашизму. М. Горті не розробляв і навіть не сприймав ніякої нової ідеології. Він слідував тим позиціям і поглядам, які засвоїв за часів монархії в батьківській оселі та у військовому

училищі». До влади М. Горті ставився з повагою, але «не був одержимий владою. Політичне керівництво в роки свого правління він майже винятково покладав на уряд, і переважно лише у кризових ситуаціях прибирав його до своїх рук» [5].

У навчальній і науковій літературі наголошується на тому, що вперше головні положення консерватизму були сформульовані в працях Е. Берка (1729–1797), Ж. де Местра (1753–1821), Л. де Боналда (1754–1840) та їх однодумців і прибічників. Відправною точкою розвитку консерватизму вважається вихід у світ 1790 р. знаменитого есе Е. Берка «Міркування про Французьку революцію». Сам термін «консерватизм» увійшов до наукового обігу після заснування в 1815 р. французьким політиком і письменником Ф. де Шатобріаном журналу «Консерватор». Фундатори консерватизму протиставили висунутим Просвітництвом і Великою французькою революцією ідеям індивідуалізму, прогресу, раціоналізму погляд на суспільство як на органічну й цілісну систему, що ґрунтується на традиційних засадах. Реалізація зазначених ідей, як стверджували консерватори, призведе до знецінення успадкованих від пращурів традицій, до нерозумної руйнації моральних і матеріальних цінностей суспільства. Характеризуючи суспільство як амальгаму інститутів, норм, моральних переконань, традицій, звичаїв, що сягають своїм корінням у глибину історії, сам факт їх єдності і взаємопов'язаності вони розглядали як «диво історії», оскільки цей факт неможливо пояснити в раціональній площині [1, с. 300].

В загальних рисах проаналізуємо зміст та особливості притаманного епосі М. Горті авторитарного режиму. В політичній науці усталилася думка про те, що авторитарний політичний режим характеризується такими рисами: 1) наявністю сильного центру, в якому сконцентровано потужну владу з широкими можливостями застосування насильства чи примусу; 2) мінімальною участю громадянського суспільства в управлінні державою; 3) частковим або повним вилученням із процесу прийняття та реалізації політичних рішень методу знаходження компромісів, взаємного погодження у процесі обговорення різних позицій; 4) дискреційними повноваженнями органів політичної влади, тобто фактичним їх правом діяти на власний розсуд, зокрема і з порушенням норм закону, на підставі лише власного розуміння політичної доцільності; 5) широкими законодавчими повноваженнями виконавчих органів державної влади; 6) обмеженістю чи відсутністю сфери застосування принципу гласності в діяльності органів політич-

ної влади; 7) обмеженням громадянських, політичних та особистих прав і свобод, а також юридичних гарантій їх забезпечення.

Необґрунтованою є оцінка авторитаризму лише як негативного явища. В авторитарних державах іноді наявні елементи громадянського суспільства, а в самому суспільстві чіткої регламентації зазнає переважно політична сфера. Можлива також наявність у суспільстві легальної опозиції. Якщо за умов тоталітаризму необхідно постійно доводити режимові свою особисту відданість і лояльність, то при авторитарному режимі відданість як така не є обов'язковою; головне, щоб громадяни відкрито не виступали проти режиму і влади. Також за авторитаризму може не бути уніфікованої ідеології. Через несформованість демократичних інститутів мобілізаційні можливості застосування ідеологічних механізмів підкорення населення порівняно обмежені, а саме суспільство характеризується вищим ступенем інертності, ніж за інших політичних режимів. Влада концентрується в руках правлячої еліти, демократичні принципи не сприймаються як абсолютна (а іноді й як відносна) цінність, надзвичайно широкими повноваженнями наділені силові структури. Принципи конституційності і законності в авторитарній державі майже завжди спотворюються.

Залежно від цілей встановлення і розвитку політичного режиму виокремлюють різні види авторитаризму. Так, метою стабілізаційного авторитаризму є збереження існуючого державного ладу; альтернативний авторитаризм характерний для країн, які відкинули демократичні засади суспільного розвитку; деструктивний авторитаризм, спрямований на руйнацію державного ладу. Більш розгорнутою є інша класифікація, за якою виділяють такі види авторитаризму: військово-бюрократичний (змішана диктатура військових і бюрократичних еліт); корпоративний (співробітництво економічних конгломератів на противагу однопартійності в політичній системі); дототалітарний (перехідний режим від демократії до тоталітаризму, що характеризується наростанням обмежень діяльності груп інтересів

громадянського суспільства і церкви); постколониальний (режим у колишніх колоніях на шляху до незалежності, що характеризується обмеженим політичним плюралізмом в умовах нестабільної економіки); традиційний (режим спадкового родового чи династичного правління, з монолітною структурою політичної еліти); егалітарно-авторитарний (повністю закритий режим з монолітною структурою влади і відсутністю прав на приватну власність, характерний для деяких комуністичних держав сучасності); авторитарно-інегалітарний (владна еліта має диференційовану структуру і співпрацює з економічно привілейованими групами приватних інтересів, проте ця співпраця закрита для громадянського суспільства); змагально-олігархічний (режим будується на конкуренції економічних еліт, представники яких беруть активну участь у політиці на фоні пасивної соціальної бази) [2, с. 12].

Характеристика політичного режиму М. Горті була б неповною, якби ми оминули своєю увагою основні напрями зовнішньої політики Угорщини у 1920–1930-ті рр. Гортистська дипломатія в ці два десятиріччя загалом була доволі активною, причому цю сферу державної діяльності регент М. Горті тримав під пильним особистим контролем. Майже немає сумнівів у тому, що однією з основних його цілей було домогтися ревізії положень Тріанонського мирного договору мирними засобами [4, old. 197]. З огляду на це на різних міжнародних перемовинах він неодноразово ставив питання про долю угорців, які опинилися за межами нових угорських кордонів. Але всі угорські пропозиції, що висувалися в цьому контексті, натикалися на повне неприйняття й категоричне заперечення з боку Франції. Нова країна, що виникла на уламках імперії, яка прогнала у світовій війні, значною мірою була й залишалася в зовнішньополітичній ізоляції. При цьому країни Малої Антанти небезпідставно вважали, що Угорщина остаточно не змириться з утратою тієї значної кількості етнічного угорського населення, яке компактно проживало в той час уздовж кордонів з Румунією – 1 млн. 664 тис. осіб, з Чехословаччиною – 1 млн. 72 тис. осіб, з Югославією – 459 тис. осіб [3, old. 236].

Список літератури:

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська видавнича спілка, 1996. 942 с.
2. Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. А. Левенець (голова) ; упоряд. Ю. І. Шаповал. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 807 с.
3. Adatok a trianoni Magyarországról. A könyvben: Glatz F. Magyarok a Kárpát-medencében. Budapest : Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1988. 335 old.
4. Horthy M. Embékiratam. Buenos Aires: Soc. de Resp., 1953. 314 old.

5. Ormos M. Ismerjök – e Horthy Miklós? *Kritika*. 1991. 2 sz. 38 old.

Palinchak M. M., Kapitan L. I., Skyba I. I. CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL REGIME OF M. GORTY

A meticulous analysis of the features of the interwar era gives reasons to assert that the regency of M. Horthy fell on the times when Hungary needed a strong personality at the head of the state. Under the terms of the Trianon Peace Agreement, it lost almost two-thirds of its former territory, which decreased from 283,000 km² to 93,000 km², and about half of its population, which decreased from 18.2 million to 7.6 million people. Non-observance of the ethnic principle in the determination of new borders in a significant part of the Hungarian population caused a feeling of injustice and national encroachment, which subsequently had a significant impact on the state policy of Hungary. The same factors significantly influenced the worldview of M. Horthy himself, who after the fall of the so-called «Hungarian Soviet Republic» on August 6, 1919, acquired a pronounced anti-communist character. Anti-communism became one of the ideological bases of the state system that was created in Hungary after the First World War. It complemented the official Christian-national ideology, focused on the creation of a powerful middle class in society – as the main social base for the revival of the entire Hungarian society.

It has been analyzed that the interwar twenty years is an important period of modern Hungarian history, full of events of significant political importance.

It is described that in the interwar period and during the Second World War, Hungary was a unique state entity: a kingdom without a king. In fact, the country was ruled by the regent, Rear Admiral M. Horthy.

It was analyzed that M. Horthy adhered to conservative principles in state creation.

The characterization of the political regime of M. Horthy would be incomplete if we ignored the main directions of the foreign policy of Hungary in the 1920s and 1930s. With this in mind, it was studied that Horthy diplomacy in these two decades was generally quite active, and this sphere of state activity was kept under close personal control by the regent M. Horthy.

Key words: *Hungary, state, religious organizations, church, mutual relations, political regime, politics, interwar period, diplomatic relations*